

DERLEME

PANDEMİ SÜRECİNDE KADIN: BİR BİLANÇOYA DAİR DÜŞÜNCELER

Aysun BAY KARABULUT*

ÖZ

2019 sonlarında Çin'de ortaya çıkıp kısa sürede dünyaya yayılan Covid-19 pandemisi, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak küresel ölçekte birçok değişime neden oldu. Sözü edilen bu değişimlerin en önemlileri sosyal alanda yaşandı ve toplumsal kesimlerin bütününde derin etkiler meydana getirdi. Pandemi süreci ve zorunlu karantina uygulamalarından olumsuz anlamda en çok çok etkilenen toplumsal grup ise kadınlar oldu. Ev içinde aldıkları sorumluluk arttı, işlerini kaybettiler ve muhtelif şiddet türlerine maruz kaldılar. Bütün bunlara ilave olarak pandemi koşulları tarafından tetiklenen yoğun stres faktörleri nedeniyle psikolojik gerilimler de yaşadılar. Bu çalışmada pandemi sürecinin kadınlar üzerindeki etkileri değerlendirilmek istenmiştir. Pandeminin olumsuz etkilerinin ciddi bir bölümünün toplumsal cinsiyet temelli yerleşik kimlik algısı olduğuna işaret edilmiş, cinsiyet ekseninde kadınların özgül özelliklerini dikkate alan korunaklı alanın tahkim edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Toplumsal varoluşun belirleyici bir ögesi olarak kadının varoluşsal konumunun önemine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, kadın, toplum, toplumsal cinsiyet, bilanço.

WOMEN DURING THE PANDEMIC PROCESS: OPINIONS ON THE BOTTOM LINE

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic, which emerged in China in late 2019 and spread to the world in a short time, caused many changes social, political, economical and cultural fields on a global scale. The most important of these changes were experienced in the social field and had profound effects on all social groups. Women were the social group most negatively affected by the pandemic process and forced quarantine practices. The responsibility they took in the home increased, they lost their jobs and were subjected to various forms of violence. In addition to all this, they also experienced psychological tensions due to the intense stress factors triggered by the pandemic circumstances. In this study, it was aimed to evaluate the effects of the pandemic process on women. It was pointed out that a serious part of the negative effects of the pandemic is the perception of established identity based on gender, and it was emphasized that the sheltered area that takes into account the specific characteristics of women on the gender axis should be fortified. And it was underlined the importance of the existential position of women as a determining element of social existence.

Key Words: Pandemic, woman, society, gender, statement.

* Prof. Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi Rektörü, rektorozelkalem@ozal.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7873-2805>

Geliş tarihi: 29.03.2021, Kabul tarihi: 06.04.2021

GİRİŞ

Kadın ve erkek arasında olan farklılığın salt biyolojik temelli mi olduğu yoksa bir tür doğal hiyerarşiden mi kaynaklandığına yönelik bilindik sorunun çevresinde yaşanan tartışmalar epeyce eskidir (1). Bununla birlikte, özellikle son yıllarda hiç kuşkusuz kadın hareketlerinin (zaman zaman kontrolsüz bir biçim arz etse de) ivme kazanması ile kadın ve erkek arasında mevcut olan ilişkiyi kavrama biçiminin parametreleri değişmiş, mesele basit bir eşitlik-eşitsizlik ikileminin ötesinde ve daha doğru bir biçimde değerlendirilmeye başlanmıştır. “Kadın yüzyılı” olarak isimlendirilebilecek olan 20. yüzyıl, kadınların tarihinde adeta dönüm noktası olmuş, kadınların siyasal ve toplumsal alanda daha fazla görünür ve etkili olmaya başlamaları ile etkisini hissettirmeye başlayan süreç, yüzyılın sonunda kadına yönelik cinsiyet eksenli geleneksel yaklaşımların modası geçmiş ve marjinal olarak görülmesi noktasına evrilmiştir. Bugün kadınların toplumsal ve siyasal konuları dünyanın çok büyük bir bölümünde artık tartışma konusu edilmemektedir. Öte yandan, bu gelişim ve değişim sürecinin teorik kavranışı ile pratik yansımaları arasında gerçek anlamda bir tekabüliyet bulunmadığını, hatta kadın ve erkek kimliklerini eşitleme girişimlerinin aşırı sonuçlarının etkisiyle kadının göz önünde bulundurulmayan ve eşitlik denklemine eklenilen özgül niteliklerinin kadın açısından zaman zaman bir dezavantaj haline geldiğini de belirtmek gerekir. Bir başka ifadeyle, cinsiyetin sorunsallaştırılarak ötelenmeye çalışılması, kadınların cinsiyet temelli maruz kalmalarının sona ermesini sağlamamış, aksine cinsiyetin belirsiz kılınması tam tersi sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bugün dünyanın herhangi bir yerinde cinsiyetini paranteze alarak herhangi bir faaliyet içerisine giren (örneğin bir işe başlayan, mesleğinde yükselen, okula kaydolan, siyasete atılan) bir kadın, tam da paranteze aldığı veya paranteze alınmasını talep ettiği cinsiyetinden kaynaklanan olumlu ya da olumsuz tutumların muhatabı olabilmektedir. Yürütülen kadın-erkek eşitliği tartışmalarında teorik olarak paranteze alındığı ve alınabildiği görülen cinsiyet, pratikte sözü edilen bu parantezin içerisine sığmamaktadır.

Dünya tarihinde kadınların siyasal alanda seçme ve seçilme hakkını tanıyan ilk ülkeler arasında bulunan Türkiye’de de “kadın tarihinin” özetle yukarıda belirtildiği gibi işlediği ifade edilebilir. Ülkemizde, başından beri kadınların toplumsal konumuna ve kamusal alandaki özgürlük sınırlarına ilişkin en güçlü rezervlere sahip olan muhafazakâr kesimin direnci de 2000’li yılların başından itibaren büyük ölçüde yitip gitmiş, kadınlar kamusal alanda daha önce hiç olmadıkları kadar fazla yer almaya başlamışlardır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinin tamamlanmasına birkaç yılın kaldığı günümüzde kadınlar eğitimden siyasete, akademiden ticarete ve sivil toplum kuruluşlarından bürokrasiye kadar bütün alanlarda güçlü biçimde temsil edilmektedirler. Batılıların ve basmakalıp şarkiyatçı yargılardan beslenen seküler kesimin kadının İslâm dünyasındaki konumuna ilişkin modası geçmiş önyargılarını yalanlarcasına İslâmî hassasiyetlere sahip hükümetler döneminde büyük yükseliş kaydeden kamusal alandaki kadın yoğunluğu her geçen gün artmaya devam etmektedir.

Öte yandan, her yeni durumun yeni sonuçlar üreteceği gerçeği, “kadın ve kamusal alan” meselesinde de doğal olarak kendisini göstermiştir. Yapısal özellikleri itibarıyla temelde eril merkezli bir toplumsal duruma “eşitlik zemini” üzerinden entegre olarak bu entegrasyon sürecinde teorik açıdan cinsiyetini paranteze alma eğilimi sergileyen kadın, biyolojik açıdan paranteze alınması pek mümkün olmayan cinsiyetinde temellenen maruz kalmaların muhatabı haline daha fazla gelmeye başlamıştır. Fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik olarak tasnif edilen (2) farklı şiddet türleri ile karşı karşıya gelebilen kadınların istatistikler tarafından en fazla yakınları tarafından maruz bırakıldıkları gösterilen (3) şiddet olaylarının cinsiyetleri ile bir şekilde irtibatlı olduğu çok açıktır. Bu bakımdan, kadınların (hiç kuşkusuz yalnızca kadınların değil) toplumsal yaşamını revize ederek bir başka zemine taşıyan her yeni durumun (4), cinsiyet merkezli şiddet örneklerini her seferinde tekrar tekrar üretmeye teşne olduğu söylenebilir. Nitekim şimdilerde bir yılı aşan pandemi sürecinden olumsuz anlamda en fazla etkilenen kesimin kadınlar olması da bu yargıyı desteklemektedir.

1. Pandemi Sürecinde Kadınların Durumu

2019 yılı sonunda Çin'in Wuhan bölgesinde ortaya çıkarak kısa süre içerisinde dünyanın büyük bir kısmına yayılan ve 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilen Covid-19 salgınından en fazla etkilenen toplumsal grupların başında kadınlar gelmektedir (5). Esas itibarıyla toplumun bütün kesimlerini olumsuz manada etkileyen pandeminin kadınları örneğin erkeklere nazaran daha fazla etkilemesi, kuşkusuz pandemi ile ilgisi olmayan geleneksel nitelikli toplumsal rol dağılımı ile önemli ölçüde ilgilidir. Kadınların cinsiyet eksenli geleneksel kimlikleri, pandeminin zorunlu hale getirdiği yeni yaşam biçiminde eskisine nazaran daha fazla sorumluluk almak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Olağan seviyelerin üzerine çıkan söz konusu sorumluluk yükü, pandemi döneminde kadınların önemli bir bölümünün zor günler geçirmesine yol açmıştır. Hiç kuşkusuz pandemi öncesi dönemde de mevcut olan kadınların sorunları, pandeminin oluşturduğu kriz döneminde artış kaydetme eğilimleri sergilemiştir.

Pandemi sürecinde yapılan anket ve mülakatlara dayalı araştırmalar ve bu araştırmaların sonuçlarından hareket edilerek oluşturulan raporlar, süreç içerisinde kadınların durumunun iki başlık altında incelenebilmesine imkân vermektedir. Bu başlıkların ilki kadınların evlerindeki durumları, ikincisi ise ev dışındaki durumları ile ilgilidir. Bir başka ifadeyle kadınlar, pandemi sürecinde hem ev içerisinde hem de ev dışında değişen hayat tarzıyla bağlantılı sorunlara maruz kalmışlardır. Bununla birlikte, söz konusu sorunların kadınlar üzerindeki etkilerinde belirli bir standart olmadığını da özellikle belirtmek gerekir. Kadınların pandemi döneminde karşılaştıkları sorunlar, her bir kadının pandemi öncesindeki yaşam koşulları ile irtibatlı olarak ortaya çıkmış, buna bağlı bir gelişme seyretmiştir. Örneğin, pandemiden önce aile içi şiddet riski ile karşı karşıya olan çalışan kadınları tehdit eden riskin katsayısı artmış, işyerinde duygusal şiddet gören ya da mobbinge maruz kalan çalışan kadınlar için ise tehdit azalmıştır.

Covid-19'un pandemiye dönüşmesi nedeniyle alınan zorunlu tedbirler bağlamında ortaya çıkan en önemli pratikler arasında yer alan karantina uygulaması, alışıldık yaşam biçiminin dünyanın her tarafında değişmesine neden olmuştur (6). Okulların ve işyerlerinin kapatılması ile birlikte hem daha önce evde daha az vakit geçiren hem de evde daha fazla vakit geçiren bireylerin yaşamında köklü bir dönüşüm yaşanmıştır. Ev üyelerinin birlikte geçirdikleri zaman kesiti olabildiğince artmış ve bu durum doğal olarak aile içerisindeki dengelerin sarsılmasına yol açmıştır. Oluşan yeni durum kuşkusuz şu ya da bu biçimde herkesi etkilemiş olmakla birlikte, bu süreç içerisinde kadınların maruz kaldığı etki oranı diğerlerinden çok daha yüksek olmuştur. Kadınların üstlendikleri veya üstlenmek zorunda kaldıkları sorumluluklar pandemi döneminde yüksek bir artış göstermiştir. Yaşamın zorunlu olarak ev sınırlarına hapsolması, kuşkusuz aile içerisinde üstlenmiş oldukları geleneksel rollere bağlı olarak kadınların ücretsiz emek üretme yoğunluğunu tetiklemiştir. Aile bireylerinin "eve yığılması" nedeniyle yemek pişirme, bulaşık ve çamaşır yıkama, pandemiden önce günün önemli bir bölümünü okullarında geçiren çocukların ve yaşlıların bakımı ile meşgul olma gibi işler daha önce hiç olmadığı kadar artmıştır. Bütün bunlara, ayrıca derslerine uzaktan eğitim yoluyla devam eden çocukların bir çeşit öğretmenliğini üstlenmek zorunda kalma, evden çalışma uygulamaları ile dışarıdaki işine devam etme (7) ve evdeki hareketliliğin artmasına da bağlı olarak artış kaydeden temizlik ve hijyen gereksinimlerini karşılama gibi geleneksel kavrayışın "kadının işi" olarak kodladığı sorumlulukları da ilave etmek gerekir. 18-30 Mayıs 2020 tarihleri arasında 413 kadınla görüşülerek yapılan araştırmada, "salgın döneminde ev içi işlerde artış olduğu ve buna bağlı olarak kadınların iş yükünün arttığı" (8) belirtilmiştir.

Pandeminin kadınlar üzerinde güçlü ve genellikle de olumsuz etkiler ürettiği diğer alan, ev dışındaki kamusal alandır. Kriz dönemlerinde işgücü piyasasındaki dezavantajlı durumları daha da kötüleşen kadınlar (9), pandemi sürecinde iş yaşamında birçok zorlukla karşı karşıya gelmişlerdir. Aşağıda bilançosunu özetlemeye gayret edeceğimiz bu zorlukların en dikkat çekici olduğu alan, çalışanların Covid-19'a yakalanma riskinin ve

korkusunun doğal olarak en yoğun olduğu sağlık sektörüdür (10). Üniversitelerin ilgili fakülte ve bölümlerinden mezun olarak sağlık alanında çalışmaya başlayan doktorların yarısından, hemşire ve ebelerin dörtte üçünden ya da eczacıların beşte üçünden fazlasının kadın olduğu düşünülecek olursa, pandemi döneminde çalışan kadınların ev dışında karşılaşılabilecekleri sorunlar daha açık hale gelecektir. Tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da pandemiden olumsuz olarak erkeklerden fazla etkilenen kadınların bu alandaki varlıkları bu kadarla da sınırlı değildir. Tıbbi sekreterlerin; karşılama, yönlendirme ve bilgi masalarında görev yapanların ya da hasta hakları birimlerinde ve temizlik işlerini yürüten bireylerin de çok büyük bir bölümü kadınlardan meydana gelmektedir. Bu durum bütün iş kollarında durgunluğun yaşandığı pandemi döneminde tarihinin en yoğun zamanlarını geçiren sağlık alanında çalışan kadınların hastalığa yakalanma riskine karşı diğer toplumsal gruplara nazaran çok daha korumasız bir durumda olduğunu göstermektedir. Bütün bunlara, hastalık bulaşma riskinin çok yüksek olduğu söz konusu alanlarda çalışan kadınların yaşadığı olası bir hastalığı ebeveynlerine ya da çocuklarına bulaştırma korkusunu da eklemek gerekmektedir (11).

2. Pandeminin Bilançosu

Pandemi sürecinde bir zorunluluk olarak geçilen yeni yaşam tarzının dayattığı koşullar, kadınların ev içinde ve dışında bazı zorluklar yaşamasına neden olmuş, söz konusu zorluklar hayatlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Öte yandan ev içerisinde ve dışında yaşanan sorunların da karşılıklı olarak birbirlerini etkilediği, bir başka ifadeyle kadınların ev içerisinde yaşadıkları sorunlar nedeniyle dışarıdaki hayatlarının, yine dışarıda yaşadıkları sorunlar nedeniyle de ev hayatlarının olumsuz etkilendiği not edilmelidir. Bu durum kadınlar üzerinde önemli psikolojik tahribatlar meydana getirmiş ve gündelik hayatlarının konforunu yitirmesine yol açmıştır. Ayrıca pandemi koşulları nedeniyle aile ve arkadaşlarıyla yeterli ölçüde iletişim kuramamaları ya da adli yardım ve koruma hizmetlerine de yeterli miktarda ulaşım

sağlayamamaları, karantina nedeniyle yaşanan yoğun kısıtlanmışlık duygusunun kadınlardaki yansımalarını derinleştirmiştir (12).

Pandemi nedeniyle bir zorunluluğa dönüşen “evde kalma” deneyiminin kadınları iki temel alan açısından olumsuz etkilediği söylenebilir. Bunların ilki ve kuşkusuz daha önemlisi kadınlara yönelik şiddet, diğeri ise kadınların kamusal alandaki etkinlik alanlarıdır. Karantina sürecinin oluşturduğu yeni yaşam koşullarının dünyanın her yerinde kadını hedef alan şiddet eylemlerini artma eğilimine yönlendirdiğini bulgulayan araştırmalar yapılmıştır. Kadına herhangi bir türü hiçbir şekilde maruz görülemeyecek şiddetin katsayı olarak artışı, alışılmış yaşam koşullarının değişmesine bağlı olarak kadın ve erkeğin toplumsal alandaki rollerinin pratik anlamda sarsılmasına bağlı bir durum olarak görülebilir. Ağır bir iş yüküyle birlikte eve kapanan kadınların ve yine kamusal alandaki alışıldık iktidarları sarsılan erkeklerin yaşadığı psikolojik travmalar aile içerisindeki gerilimi arttırmış, alışılmadık biçimde birlikte fazla zaman geçiren eşler arasındaki anlaşmazlık üniteleri çoğalmıştır. Bu durum, haleti ruhiyeleri bozulan stres altındaki çiftlerin daha çok kavga etmelerine ve bunun olumsuz bir sonucu olarak, özellikle daha önce şiddete maruz kalmış kadınların daha fazla şiddet görmelerine yol açmıştır. Kadına dönük evrensel bir tehdit olup kriz dönemlerinde yoğunlaştığı bulgulanan (13) şiddet vakaları pandemi döneminde artmıştır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi tarafından 19-25 Nisan 2020 tarihleri arasında 759’u kadın ve 749’u erkek olan 1508 kişi ile yapılan bilgisayar destekli telefon görüşmelerine dayalı araştırmada ortaya konan bulgulara göre, pandemi sürecinde “kadınlar ev işi şiddet artışını daha fazla hissettiklerini ve daha çok fazla şiddet vakası haberini duyduklarını” (14) belirtmişlerdir. Medya, ulusal ve uluslararası kuruluş raporları ve yapılan bazı araştırmalar Covid-19 döneminde kadına yönelik şiddetin dünya genelinde arttığına dönük sonuçlardan söz ediyor olsa da, örneğin Türkiye’de yapılan bir araştırma “kadına yönelik aile içi şiddetin arttığı tezinin ispatlanamadığını” (15) belirlemiştir. Fakat bu belirlemenin lokal bir belirleme olduğu da açıktır. Nitekim Çin emniyet teşkilatının pandemi sürecindeki eve kapanma deneyimi sonucunda aile içi şiddet

olaylarının üç kat arttığını raporladığını ve yine aynı şekilde İtalya, Fransa, İspanya ve Brezilya'da aile içi şiddet vakalarında artış tespit edildiği (16) de belirtilmelidir. Buna göre, aile içi şiddet kaynaklı olarak acil yardım hatlarına yapılan çağrılar İspanya'da % 20, İngiltere'de % 25, Kolombiya'da % 91, Meksika'da % 60, Avustralya'da % 40, Kıbrıs'ta % 30 ve ABD'de % 20 oranlarında artış sergilemiştir (17). Öte yandan, pandeminin olumsuz sonuçlarına bağlı korku, anksiyete, yeme bozuklukları, depresyon, bağımlılık yapan eğilimler, aşırı alkol kullanımı, aile içi şiddet, travma sonrası stres bozukluğu ve intihara teşebbüs etme (18) gibi ruhsal sorunlar yaşayan kadınların erkeklere oranla daha fazla oldukları da vurgulanmalıdır (19).

Pandemi döneminin ürettiği yeni yaşam koşullarının kadın ve erkeklerin toplumsal kimlikleri üzerinde sarsıcı bir etki meydana getirmesi, aile endeksli rollerine daha fazla bağımlı hale gelen kadınların iş yaşamında da olumsuz sonuçlar üretmiştir. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin yaptığı araştırmanın sonuçları, salgının ekonomik nitelikli olumsuz sonuçlarının erkeklere nazaran kadınlar üzerinde daha fazla etkili olduğunu, bir başka ifadeyle kadınları daha dezavantajlı ve güvencesiz kıldığını göstermektedir (20). Evde yaşadıkları yeni hayatın kamusal alandaki rol ve kimliklerini etkilemesine ilave olarak, örneğin evden çalışmak zorunda kalan kadınların iş verimliliği, evdeki iş yükü artışına da bağlı olarak düşmüştür (21). Kadınların pandemi döneminde işyerlerinden erkeklerden daha fazla ücretsiz izin almaları, daha fazla iş değiştirmeleri ve evden çalışma zorunluluğuna daha fazla maruz kalmaları ile kadınların erkeklere nazaran daha fazla istihdam kaybı yaşamaları arasında güçlü bir ilişki vardır. İşini, dolayısıyla ekonomik gücünü ve güvencesini yitiren kadın sayısının erkeklere kıyasla fazla olmasının ve bunun da kadınların evlerindeki rollerini olumsuz anlamda etkilemesinin, onların daha yoğun bir şekilde stres altına girmesine sebebiyet vermesi doğal gibi görünmektedir (22).

Bilanço bahsinde işaret edilmeden geçilmemesi gereken bir başka konu, pandemi döneminde kadınların yaşadığı olumlu deneyimlerdir. Sözü edilen bu konu hakkında herhangi bir çalışmaya rastlamadık. Bilimsel araştırmaların en temel metodolojik problemi olan "sınırlı örneklem ve sınırlı

inceleme alanı” olgusunun, kadınların pandemi dönemindeki durumlarını araştıran ve salgın döneminin bilançosunu çıkarmaya çalışan çalışmaların temel eksikliği olduğu söylenmelidir. Olumsuz deneyimleri kaydetmeye odaklanmış çalışmalar, doğal olarak olumsuz deneyim yığınları oluşturarak buralardan hareketle pandemi döneminde kadına ilişkin son derece karanlık bir tablo çizmişlerdir. Şiddet ve stres ya da iş hayatındaki olumsuz gelişmelerin pandemi ile birlikte belirli bir ivme kazanmış olması itiraz götürmez bir durum olmakla birlikte, sözü edilen bu durumların pandemiden bağımsız olarak ve dünyanın her yerinde bulunan yaşama sorunları olduğu unutulmamalıdır. Bugün elimizde bu konu ile ilgili bilimsel bir veri henüz bulunmasa da, kadınların süreç içinde yaşadığı olumlu yeni deneyimler olduğunu kendi gündelik hayatlarımızdan biliyoruz. Pandemi döneminde birçok kadın ailesiyle ve çocuklarıyla çok daha iyi ve kaliteli vakit geçirmiş, aile hayatının artık tadı unutulmaya yüz tutan güzelliklerini, şefkat, merhamet, birlik ve iyilik duygularını hatırlamıştır. Yine pandemi döneminde plazaların boğucu havasının kendilerini nasıl bir kapana kıştırdığını, nasıl bir işkoliklik ve sermaye köleliği cenderesine soktuğunu fark ederek daha mutlu olabileceği küçük ölçekli ekonomik etkinlikler yürütmeye başlayan çok kadın vardır. Evlerinde küçük el işleri, sanatsal çalışmalar, kıyafet veya makyaj türü yahut yemek pişirme gibi hem yapılış sürecinde keyif aldıkları hem de çeşitli mecralarda bunları pazarlayarak ekonomik kazanç ettikleri birçok faaliyetleri de yürüten kadınların, pandemi sürecinin getirdiği kapatılmadan hayatlarını değiştiren olumlu kazanımlar elde ettiklerini söylemek gerekir. Çevremizdeki birçok kadının keyifle deneyimledikleri ve kendilerine özgürlük alanı açtıkları bu tür faaliyetler sonucunda hayatlarında yeni bir yön veren kadınların veya erkeklerin hikâyelerinden oluşan yüzlerce belgesel örneğin YouTube türünden sosyal medya platformları üzerinden yayınlanan birçok videoda görülebilir. İşe bu açıdan bakıldığında, hem kendi hayatımızda hem de çevremizde yaşayan insanların hayatında bu manada olumlu değişimler olduğunu görebiliyoruz. Nitekim pandemi dönemi deneyimine bu açıdan yaklaşacak bilimsel nitelikli

çalışmalar ile konuya dair önümüzdeki dönemlerde daha somut sonuçlara da ulaşılabilceği söylenebilir.

SONUÇ

Türkiye’de ilk Covid-19 vakasının tespitinin üzerinden bir yılın geçmesi ve pandemi koşullarının halen devam ederek yaşam biçimi haline gelmesi, bir başka ifadeyle istisna olanın kaideye dönüşmesi, pandemiyle ilgili olguların bilimsel incelemenin konusu haline gelebilmesi için yeterli zeminin oluştuğu anlamına gelmektedir. Nitekim bu değerlendirmenin doğruluğu, pandeminin toplumsal yansımaları ile ilgili bilimsel çalışmalar her ne kadar 2020 yılının baharı itibarıyla başlamış olsa da, bunların 2021 yılının başlamasıyla birlikte daha da yoğunluk kazanmasından çıkarsanabilir. Önümüzdeki dönemlerde bu konuda daha fazla çalışma yapılacağı, pandemi ile birlikte hayatımıza giren ve hayatımıza yeni bir yön veren yeni yaşam deneyimlerinin kısa, orta ve uzun vadedeki kalıcı etkilerinin değerlendirileceği ve pandeminin insan hayatında ne tür değişimlere yol açtığı bilim ışığında geçerli verilere dönüştürüleceği öngörüsü yanlış olmayacaktır. Hâlihazırda yapılagelen pandemi ve toplumsal etkileri içerikli bilimsel çalışmaların, konunun bütününe sağlıklı bir biçimde vakıf olabilmek için henüz yeterli olmayacakları şüphesiz doğrudur. Pandemi döneminin etkileri henüz gerçek manasıyla ve bütün yönleriyle ortaya çıkmış değildir. Her şeyden önce pandemi sürecinin kendisi halen devam etmekte ve üretebileceği sonuçların nereye varabileceği kestirilememektedir. Dolayısıyla, aşılama faaliyetlerinin yoğunluk kazanmasına bağlı olarak örneğin karantina uygulamalarının nispeten seyrelmiş olması yeterli değildir. Pandeminin gerçek bilançosunun tespit edilebilmesi, salgının gerçek manada sona ermesinden ve olağan yaşama tam anlamda dönülebilmesinden sonra mümkün olabilecektir. Bununla birlikte, her ne kadar ağırlıklı olarak konunun olumsuz taraflarına yönelerek olası olumlu sonuçları gözardı etme eğiliminde olduklarını söylemek mümkünse de, pandemi döneminde yapılan bilimsel çalışmaların da değerli olduğu unutulmamalıdır. Söz konusu çalışmalar, kriz dönemlerine hazırlıksız yakalanan toplum tarafından ortaya

konulan reflekslerin anlaşılmasında ve sona ermemiş kriz süreçlerinin yarattığı dönüşümün kavranmasında önemli bir işlev görmektedir.

Pandemi döneminde üretilen bilimsel çalışmalar ve üretilen raporlardan hareket edilerek kaleme alınan bu metin, yukarıda işaret ettiğimiz kriz temelli toplumsal refleksleri kadınların pandemi deneyimi üzerinden değerlendirmeye yönelik mütevazı bir girişimdir. Bununla birlikte, metinde bilimsel araştırma ve değerlendirmelerin henüz yeterli olgunluğa ulaşmadığı özellikle belirtilmek istenmiş, bilimsel hassasiyetlerin daha geniş bir alana yönlendirilmelerinin gerekliliği vurgulanarak kişisel gözlemlerimiz üzerinden pandemi sürecinde doğrudan deneyimlemiş olduğumuz olumlu gelişmelerin yaşandığına işaret edilmiş, bu hususun gözardı edilmesi halinde konuya yönelik analizlerin eksik kalacağı açıkça belirlenmiştir. Vurgu konusu edilen bu olumlu yönler de şerh düşmek koşuluyla, elde edilen bulgular, Covid-19 pandemisinden kaynaklanan küresel krizin kadınların gündelik yaşamları üzerinde travmatik etkiler oluşturduğunu göstermiştir. Kuşkusuz kadına dair toplumsal cinsiyet kavrayışları ile ilgili olarak gelişen bu travmatik etkiler, kadınların üzerinden bütün kamusal alana da sirayet etmiştir. Aile içi sorunlar ve bir kurum olarak ailenin sarsıntı geçirmesinden başlayıp siyasete ve ekonomiye kadar her alana sıçrayan etkiler kümesi, toplumların varoluşunda kadının ne kadar belirleyici olduğunu bir kez daha göstermiştir. Kadınların güçlü bir öz benlik, sağlıklı bir aile, toplumsal ve ekonomik özgürlük ya da etkin bir kimliğe sahip olmamaları halinde toplumsal hayatımızın derin yaralar alacağı bir kez daha anlaşılmıştır. Nitekim kadının toplumda oynadığı olumlu rolün iyice belirginleşmesine katkı sağlayan pandemi koşulları, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkeyi “kadını korumaya dönük” tedbirler almaya yöneltmiştir (23). Kadınların kendi varoluşlarının özelinde ve bütün özelliklerinin göz önünde bulundurulurken ele alınması ve toplumda üstlendikleri rolün bu hat üzerinden değerlendirilmesi, dünyamızın ve insanlığın geleceği açısından hayati bir önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Söz konusu tartışmaları irdeleyen ve kadının aşağı cins olduğuna ilişkin çok yaygın düşünceyi değerlendiren bir çalışma için bkz. Reed, Evelyn, Kadın Özgürlüğünün Sorunları (çev. Zeynep Saraçoğlu), İstanbul 1985, s. 30 vd.
2. Polat, Oğuz, Şiddet, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHF-HAD)*, 22/1, s. 18-19. Kadını hedef alan şiddet türlerini tasnif ederek tarif eden bir çalışma için bkz. Akkaş, İbrahim, Kadına Yönelik Şiddet, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/1, 2016, s. 32-42.
3. Ünal, Gülseren, Aile İçi Şiddet, *Aile ve Toplum*, 7/2, 2005, s. 2. Aile içi şiddet olgusunu değerlendiren bir başka çalışma için bkz. Haylı, Çiğdem Müge ve Gökdoğan, Mira Rana, Aile İçi Şiddet, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/63, 2019, s. 631-635.
4. Covid-19 pandemisinin özellikle ev ve okulun merkeze alındığı bir okuma üzerinden toplumsal etkilerinin incelendiği ayrıntılı bir metin için bkz. Derkuş, Anıl, Pandemi Döneminde Gündelik Pratikler, Algı ve Eğitim İhtiyaçları Araştırma Raporu, Öğretmen Akademisi Vakfı, İstanbul 2020.
5. Pandemi sürecinde kadınların deneyimlerini “toplumsal cinsiyet” temelinde ele alan bir rapor için bkz. Aygüneş, Aslı, ve Ok, Oğuz Can, Covid-19 Pandemisi Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları İzleme Raporu, Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi, İstanbul 2020.
6. Pandemi döneminde şehirdeki yaşam biçiminin değişimine ilişkin genel bir değerlendirme için bkz. Kılıç, Kaan, Pandemi ve Şehir Yaşamında Değişim, *Avrasya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Bülten 2 (Pandemi Özel Sayısı)*, 2020, s. 55-57.
7. Pandemi sürecinde evden çalışma uygulaması ile işlerine devam eden kadınlara ilişkin bir çalışma için bkz. Zeybekoğlu Akbaş, Özge ve Dursun, Cansu, Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde

- Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdıran Çalışan Anneler, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7/5, 2020, s. 78-94.
8. Günindi Ersöz, Ayse, Bir Salgını Kadın Olarak Deneyimlemek: Covid-19 Günlerinde Ev İçindeki Yaşamın Eşitsiz Doğası, *International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 6/1, 2020, s. 1513.
 9. Kalaylıoğlu, Yasemin, Türkiye’de Covid-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi, UN Women (United Nations Entity For Gender Equality And The Empowerment Of Women) Yayını, 2020, s. 3.
 10. Covid-19 pandemisinin küresel ölçekte sağlık çalışanları üzerindeki etkisi değerlendiren bir çalışma için bkz. Ayyıldız, Osman, Koronavirüs Pandemisi: Sağlık Çalışanlarının Küresel Mobbingi, *Meyad Akademi*, 1/1, 2020, s. 1-11.
 11. Mert, Aslı E., Covid-19 Salgını Sürecinde Farklı Yönleriyle Kadınların Durumu, bkz. <https://kockam.ku.edu.tr/covid-19-salgini-surecinde-farkli-yonleriyle-kadinla-rin-durumu-asli-e-mert/>. Burada işaret edilmesi gereken bir başka nokta, pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının aileleri ile ilişkilerinde yaşanan dönüşüm ve bununla birlikte oluşan sorunların kadınlar üzerindeki olumsuz etkileridir. Sağlık çalışanlarının işleri ve aileleri arasında yaşadığı gerilimi ele alan bir çalışma için bkz. Baki, Seher ve Piyal, Birgül, Covid-19 Pandemisi ve Benzeri Durumlarda Sağlık çalışanları Açısından İş-Aile Çatışması, *Sağlık ve Toplum (Covid-19 Özel Sayısı)*, Temmuz 2020, s. 119-123.
 12. Günindi Ersöz, Bir Salgını Kadın Olarak Deneyimlemek: Covid-19 Günlerinde Ev İçindeki Yaşamın Eşitsiz Doğası, s. 1514.
 13. Yılmaz, Esra ve Reyhan Aydın Doğan, Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Yaşanılan Toplumsal İzolasyonun Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisi, *Unika Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1/1, 2021, s. 41.

14. Kalaylıoğlu, Türkiye’de Covid-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi, s. 9.
15. Günindi Ersöz, Bir Salgını Kadın Olarak Deneyimlemek: Covid-19 Günlerinde Ev İçindeki Yaşamın Eşitsiz Doğası, s. 1517.
16. Yılmaz ve Doğan, Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Yaşanılan Toplumsal İzolasyonun Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisi, s. 40-41.
17. Yılmaz ve Doğan, Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Yaşanılan Toplumsal İzolasyonun Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisi, s. 41. Pandemi döneminde kadını hedef alan şiddet olaylarına yönelik daha ayrıntılı bir bilançoıu işleyen başka bir metin için bkz. Ünal, Burcu ve Gülseren, Leyla, Covid-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet, *Klinik Psikiyatri*, 23 (Ek-1), 2020, s. 89-94.
18. Yılmaz ve Doğan, Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Yaşanılan Toplumsal İzolasyonun Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisi, s. 42.
19. Kalaylıoğlu, Türkiye’de Covid-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi, s. 8.
20. Kalaylıoğlu, Türkiye’de Covid-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi, s. 3-7.
21. Günindi Ersöz, Bir Salgını Kadın Olarak Deneyimlemek: Covid-19 Günlerinde Ev İçindeki Yaşamın Eşitsiz Doğası, s. 1513.
22. Pandeminin kadınların iş yaşamındaki olumsuz etkilerine ilişkin detaylı bir araştırma için bkz. Covid-19 Salgınının Kadın Çalışanlar Açısından Etkileri, TÜSİAD, TÜRKONFED ve UNWOMEN, 2020.
23. Yılmaz ve Doğan, Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Yaşanılan Toplumsal İzolasyonun Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisi, s. 44.